

XVIII
a m ž i a u s
studijos

9

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Parlamentarizmas. Konstitucija. Visuomenė

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

9

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Parlamentarizmas. Konstitucija. Visuomenė

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2023

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Londono universiteto koledžas | University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-23-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale biblioteka.lt

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2023

© Straipsnių autoriai, 2023

© Lietuvos istorijos institutas, 2023

ISBN 978-609-8314-33-5

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PARLAMENTARIZMO RAIDA

Andrzej Macuk

Sejmiki poselskie Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania
Augusta III . . . 18
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės priešseiminiai seimeliai valdant
Augustui III. *Santrauka* . . . 47

Arnaud Parent

The Political Writers Louis-Antoine Caraccioli, Simon Linguet and John
Lind, and the 1772 Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth: A Step
Towards Awareness of a Common European Membership? . . . 49
Politikos rašytojai Louis-Antoine'as Caracciolis, Simonas Linguet, Johnas Lindas apie pirmąjį
Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimą (1772 m.): žingsnis link bendros narystės Europoje?
Santrauka . . . 73

Andrzej Stroynowski

Wkład reprezentacji Wielkiego Księstwa Litewskiego w dorobek sejmów
grodzieńskich 1784 roku . . . 74
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovų indėlis į 1784 m. Gardino seimo
teisėkūrą. *Santrauka* . . . 92

Dorota Dukwicz

Przemiany systemu rosyjskiej dominacji w Rzeczypospolitej na przełomie
lat 60. i 70. XVIII wieku . . . 93
Rusijos dominavimo Respublikoje sistemos pokyčiai XVIII a. 7–8-ojo dešimtmečių
sandūroje. *Santrauka* . . . 103

KETVERIŲ METŲ SEIMO VEIKLA

Adam Stankevič

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų teismų reforma
Ketverių metų Seime . . . 106
The Four-Year Sejm's Reform of the Courts of the Nobility in the Grand Duchy
of Lithuania. *Summary* . . . 128

Paweł Zając OMI

Stolica Apostolska a *Kodeks* Zamoyskiego – Refleksje Nuncjusza
Archettiego na marginesie sporu o reformę Rzeczypospolitej
w latach 1778–1780 . . . 129
Apaštališkasis sostas ir *Zamoyskio kodeksas* – nuncijaus Giovannio Andrea Archetti refleksijos
ginčų dėl Abiejų Tautų Respublikos reformos kontekste 1778–1780 metais. *Santrauka* . . . 144

Ewa Zielińska

Działalność hetmana wielkiego koronnego Franciszka Ksawerego Branickiego w pierwszych miesiącach obrad Sejmu Wielkiego w świetle korespondencji Stanisława Augusta z Filippo Mazzeim . . . 145

Lenkijos didžiojo etmono Pranciškaus Ksavero Branickio veikla Kerverių metų seime remiantis Stanislovo Augusto ir Filippo Mazzei korespondencija. *Santrauka* . . . 155

1791 M. GEGUŽĖS 3 D. KONSTITUCIJA

Andrzej Zakrzewski

Falszywe pierwszeństwo *Ustawy rządowej* z 1791 roku . . . 158

Netikras 1791 metų Valdymo įstatymo pirmumas. *Santrauka* . . . 168

Robertas Jurgaitis

Įstatymų leidžiamoji valdžia Abiejų Tautų Respublikos 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijoje: reformos kryptys ir ribų išgryninimas . . . 169

Legislative Power in the Constitution of 3 May 1791 of the Commonwealth of Both Nations: Directions of the Reform and Elucidation of Boundaries. *Summary* . . . 188

Richard Butterwick

Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów. Analiza języka politycznego . . . 190

Abiejų Tautų tarpusavio garantijų įstatymas. Politinės kalbos analizė. *Santrauka* . . . 203

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Abiejų Tautų tarpusavio garantijų įstatymas 1791 metų masinėje komunikacijoje . . . 204

The Law of Mutual Assurance between the Two Nations in Mass Communication in 1791. *Summary* . . . 223

KONSTITUCIJA IR VISUOMENĖ

Rūta Janonienė

Maliatyčių bažnyčia kaip katalikų vienybės simbolis . . . 226

The Church of Maliatsichy as a Symbol of Catholic Unity. *Summary* . . . 246

Ewa Kula

Projekty wychowania obywatelskiego młodzieży w dokumentach

Komisji Edukacji Narodowej, poprzedzających wydanie *Ustaw* z [1781]

1783 roku . . . 247

Jaunimo pilietinio ugdymo projektai Tautinės edukacinės komisijos dokumentuose iki 1783 m. [1781 m.] Nuostatų paskelbimo. *Santrauka* . . . 260

Joana Vitkutė

Kasdienos dalyviai ir valstybės ateities kūrėjai: vaiko vaizdinys Pranciškaus Smuglevičiaus kūryboje . . . 261

The Participants of Everyday and the Creators of the Future of the State: The Image of the Child in the Works of Franciszek Smuglewicz. *Summary* . . . 288

Janina Kamińska

Środowisko Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego

a Konstytucja 3 Maja ... 290

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiosios mokyklos bendruomenė ir Gegužės 3 d. konstitucija. *Santrauka* ... 300

Lina Balaišytė

Apie ką kalbėjo Konstitucijos šventės? „Švelniosios revoliucijos“ epochos išskilmės ir jų dekoracijos ... 302

What did the Constitutional Festivals Talk about? The Celebrations and their Decorations in the Epoch of the ‘Gentle Revolution’. *Summary* ... 320

Katarzyna Buczek

Uroczystości związane z uchwaleniem i pierwszą rocznicą Konstytucji 3 Maja w szkołach Wielkiego Księstwa Litewskiego ... 322

Gegužės 3 d. konstitucijos priėmimas ir jos metinių minėjimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mokyklose. *Summary* ... 339

Danuta Kowalewska

Konstytucja 3 Maja w polskiej kulturze współczesnej ... 340

Gegužės 3 d. konstitucija šiuolaikinėje Lenkijos kultūroje. *Santrauka* ... 356

PUBLIKACIJA

Juozapo Albino Herbačiausko laiškas Augustinui Janulaičiui dėl 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos pirmojo vertimo į lietuvių kalbą.

Robertas Jurgaitis ... 358

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Richard Butterwick. *1791 m. gegužės 3 d. konstitucija. Abiejų Tautų Respublikos testamentas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 178 p. ISBN 978-609-8183-86-3.

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 364

Kad Tėvynė gyvuotų. Lietuva ir Lenkija 1791 m. konstitucijos epochoje: tarptautinės parodos katalogas, 2021 m. spalio 19 d. – 2022 m. sausio 16 d., Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai [Vilnius] / *O dobro Ojczyzny. Litwa i Polska w epoce Konstytucji 3 maja / To Keep the Homeland Alive. Lithuania and Poland in the Epoch of the 1791 Constitution*, sudarytojos Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Gintarė Džiaugytė-Burbulienė (serija *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų parodų katalogai*, t. XXXII), Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2022. – 600 p. ISSN 2351-7115, ISBN 978-609-8061-75-8. *Tomas Vaitkus* ... 367

Asmenvardžių rodyklė ... 370

Vietovardžių rodyklė ... 384

PRZEMIANY SYSTEMU ROSYJSKIEJ DOMINACJI W RZECZYPOSPOLITEJ NA PRZEŁOMIE LAT 60. I 70. XVIII WIEKU¹

DOROTA DUKWICZ

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN

Adnotacja. Załamanie rosyjskiej dominacji po sejmie repninowskim przyniosło kryzys polityki rosyjskiej wobec Rzeczypospolitej. Działo się to w momencie, gdy Rosja zmagala się z Turcją i podważeniem swej dominacji w Szwecji. Dopiero gdy rosyjskie elity władzy przyjęły do wiadomości, że dotychczasowe działania pozostają bezskuteczne i zdołały przeformułować doraźne priorytety, a sytuacja międzynarodowa się wyklarowała, Rosji udało się ten kryzys zażegnać, ale kosztem wzmocnienia Prus i Austrii poprzez ich udział w rozbiórce Rzeczypospolitej. To była lekcja, która nauczyła rosyjskie kręgi decyzyjne reagować bardziej elastycznie, co będzie widać na sejmie rozbiorowym i potem w epoce Sejmu Wielkiego.

Słowa kluczowe: Rzeczpospolita, Rosja, dominacja, konfederacja barska, rozbiór.

Czasy stanisławowskie to niemal stała rosyjska dominacja w Rzeczypospolitej. Można powiedzieć, że miała ona dwa punkty zwrotne (pomijam tu elekcję 1764 r.): sejm 1767–1768, zwany repninowskim, od nazwiska ambasadora Katarzyny II – moment najgłębszej ingerencji, gdy wydawało się, że po czterech latach od osadzenia na tronie Stanisława Augusta, Rosji udało się w końcu przeforsować tzw. sprawę dysydencką (polityczne i religijne równouprawnienie szlachty niekatolików), ująć wszystkie ułomności ustrojowe Rzeczypospolitej w formę praw kardynalnych i formalnie stanąć na straży ich nienaruszalności, dokładając do tego nienaruszalność terytorialną państwa polsko-litewskiego. Drugim punktem zwrotnym był Sejm Wielki 1788–1792, podczas którego doszło do zrzucenia owej dominacji, poczynszy od symbolicznego obalenia narzuconej w dobie pierwszego rozbioru Rady Nieustającej. Moje badania oscylują wokół pierwszego ze wskazanych momentów. Celem zaś artykułu jest ukazanie, co wydarzyło się zaraz po zakończeniu sejmu repninowskiego, który wydawał się wielkim triumfem polskiej polityki Rosji. Po tym triumfie nastąpił największy kryzys owej dominacji (przed tym z okresu Sejmu Wielkiego) – konfederacja barska. Interesuje mnie więc, jak do tego doszło; jakie czynniki zdecydowały

1 Artykuł powstał w ramach projektu badawczego NCN OPUS 2018/29/B/HS3/01149 i jest prezentacją niektórych tez zawartych w książce, która jest efektem projektu: Dorota Dukwicz, *Na drodze do pierwszego rozbioru. Rosja i Prusy wobec Rzeczypospolitej w latach 1768–1771*, Warszawa: Instytut Historii PAN, 2022.

o tym, że Rosja nie była w stanie zaprowadzić systemu trwałej, spokojnej dominacji w Rzeczypospolitej. Dla badań nad epoką Sejmu Wielkiego jest to o tyle istotne, że doświadczenia rosyjskiej polityki względem Rzeczypospolitej z lat następujących po sejmie repninowskim były – w moim przekonaniu – kluczowe dla podjęcia w dobie sejmu 1788–1792 decyzji o czasowym, a pozornym ustępstwie i, po odpowiednim przygotowaniu, sięgnięcia od razu po zdecydowaną rozprawę wojskową.

„Można było sądzić – pisał Nikita Iwanowicz Panin *post factum* o sytuacji z początku 1768 roku – że z korzyścią dla imperium i sławą dla nas zakończyły się już wszystkie sprawy polskie”². Opinia rosyjskiego ministra spraw zagranicznych pokazuje nastroje, które panowały w rosyjskich kregach władzy w chwili, gdy u schyłku sejmu repninowskiego wydawało się, że Rosja odniosła sukces. Na inny aspekt sprawy zwraca uwagę informacja przekazana przez posła pruskiego rezydującego przy rosyjskim dworze. „[Panin] rzekł mi ostatnio – pisał z Petersburga w połowie lutego 1768 roku Victor Solms – że gdy to wszystko się skończy [chodzi o sejm 1767–1768 r. – D.D.] uwierzy, że położył solidny fundament pod system północny i dał poznać reszcie Europy, że związek pomiędzy Waszą Królewską Mością [Fryderykiem II] i Rosją był główną osią tego systemu, stworzoną nie tylko po to, aby zachować (równowagę), ale aby przeważać wszystkie pakti familijne mocarstw Południa”³. Widać zatem, że dyskurs wokół państwa polsko-litewskiego był częścią narracji na temat tego, jak Panin postrzegał miejsce Rosji w Europie, co zresztą werbalizował już w 1764 roku, pisząc, że Rosja straci „trzecią część” pozycji w Europie, jeśli Polska nie będzie znajdowała się pod jej dominacją⁴. W świetle tych opinii dominacja w Rzeczypospolitej była nie tylko celem samym w sobie, ale też – a może przede wszystkim w takim ujęciu – środkiem do budowania pozycji Rosji w Europie. To z kolei tłumaczy, dlaczego Katarzyna II nie była skłonna do jakichkolwiek ustępstw, gdy rzecz dotyczyła jej wpływów w państwie polsko-litewskim. Tak więc u schyłku sejmu repninowskiego wydawało się, że Rosji udało się zbudować stabilny fundament pod system dominacji w Rzeczypospolitej, a tym samym ugruntować pozycję Imperium w Europie.

2 „Можно было считать что с пользою для империи, а славою для нас кончилися уже все дела польские”, Instrukcja N. Panina dla M. Wołkońskiego, 31 marca / 11 kwietnia 1769 r., in: *Сборник Императорского Русского Исторического Общества* (dalej – SIRIO), Санкт-Петербург: в университетской типографии, 1893, t. 87, p. 380.

3 „Il me dit dernièrement que quand tout cela serait fini, il croirait avoir mis un bon fondement au système du Nord et d’avoir faite connaître au reste de l’Europe, que l’union entre Votre Majesté et la Russie était le pivot principal de ce système, faite pour conserver non seulement mais pour emporter la balance contre tous les pactes de famille des puissances du Sud”, V. Solms do Fryderyka II, 4/15 lutego 1768, Geheimes Staatsarchiv, Preussischer Kulturbesitz (Berlin), zasób I. Haupt Abteilung, Repositur 96: Geheimes Zivilkabinett, ältere Periode, sygnatura 57A (dalej i analogicznie dla innych sygnatur – GStAPK, I H.A., Rep. 96, 57A), nr 421.

4 Zofia Zielińska, *Polska w okowach „Systemu Północnego” 1763–1766*, Kraków: Wydawnictwo Arcana, 2010, p. 47–48.

Triumfalnemu poczuciu „kończenia” spraw na sejmie 1767–1768 roku towarzyszył namysł na temat tego, jak ułożyć relacje z Rzeczpospolitą, zwłaszcza, że swojego miejsca w tym układzie aktywnie szukały Prusy. Stąd u schyłku sejmu w odpowiedzi na starania króla pruskiego Fryderyka II uzyskania współdziałania w narzuconej wówczas Rzeczypospolitej przez Rosję gwarancji, w Petersburgu zasugerowano zawarcie przez Rosję i Prusy trójstronnego sojuszu z Rzeczpospolitą⁵. Rzeczą była rozważana na bardzo wysokim poziomie ogólności i nigdy nie weszła w fazę konkretnych ustaleń. „Pomysł hrabiego Panina – relacjonował Solms – polega na negocjowaniu oprócz tego osobnego traktatu [chodzi o traktat gwarancyjny polsko-rosyjski z 1768 r. – D.D.], jeszcze innego, przyjazni i sojuszu, do którego przystąpienie Waszej Królewskiej Mości [Fryderyka II] uważa za konieczne, i że w tym to [traktacie] będzie niewątpliwie kwestia gwarancji. Nie ma wątpliwości – konkludował pruski dyplomata – że w tym przypadku [Panin] nie będzie chciał, ani nie będzie w stanie oprzeć [owego traktatu] jedynie o swój [rosyjski] dwór, ale że będzie zobowiązany do zapewnienia równych korzyści, jak i zobowiązań dla niej [Rosji] i Waszej Królewskiej Mości”⁶. Nieco wymuszona przez stronę pruską deklaracja ponownego otwarcia negocjacji z Rzeczpospolitą miała się zatem zacząć materializować w postaci konkretnych rozmów po zakończeniu sejmu 1767–1768 roku.

Jednocześnie trwałe osłabienie Rzeczypospolitej w wyniku narzuconych na sejmie repninowskim rozwiązań prawnych – z rosyjskiego punktu widzenia – nie wykluczało możliwości wykorzystania państwa polsko-litewskiego dla doraźnych rosyjskich potrzeb, zwłaszcza w perspektywie wojny z Turcją. Ślady kolejnego pomysłu (czy może – namysłu) na temat tego, co począć z Rzeczpospolitą odnajdujemy w instrukcjach wysyłanych z Petersburga do Warszawy. Oto bowiem Panin zdradził ambasadorowi Repninowi, że widzi możliwość utworzenia kolejnej konfederacji⁷. Panin przewidywał, że za pomocą nowej konfederacji umożliwi się Stanisławowi Augustowi odbudowę pozycji i wpływów w kraju po to, żeby doprowadzić do takiego wzmocnienia Rzeczypospolitej, aby ta była w stanie zaangażować się po stronie Rosji w ewentualnym starciu z Turcją. Jednocześnie

5 Pierwszy na tę kwestię uwagę zwrócił Boris W. Nosow, zob.: Борис Владимирович Носов, *Установление российского господства в Речи Посполитой. 1756–1768 гг.*, Москва: Индик, 2004, p. 634–636.

6 „Mais comme l'idée du comte Panin est de négocier outre ce traité particulier, encore un autre d'amitié et d'alliance, auquel il désire et regarde l'accession de Votre Majesté comme nécessaire, et que dans celui-là il sera indubitablement question de garanties. Il n'est pas douteux, que pour celui-là, il ne voudra ni ne pourra les faire supporter à sa cour seule, mais qu'il sera obligé de rendre égaux pour elle et Votre Majesté les avantages, aussi bien que les charges”, V. Solms do Fryderyka II, 21 stycznia /1 lutego 1768 r., GStAPK, I H.A., Rep. 96, 57A, nr 419.

7 George Tadeusz Łukowski, *The Szlachta and the Confederacy of Radom, 1764–1767/68: a Study of the Polish Nobility*, Roma: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1977, p. 253; Борис Владимирович Носов, *op. cit.*, p. 633.

minister postulował zwiększenie dochodów królewskich, aby deficyt królewskiego budżetu nie obciążał Rosji. Panin – po okresie współpracy z Radomianami – planował zatem powrót w polityce Rosji do systemowej współpracy ze Stanisławem Augustem, a zarazem widział potrzebę takiej stabilizacji jego pozycji, aby bez wzmocnienia władzy monarszej wprowadzić pewną równowagę sił w Rzeczypospolitej między jej władcą a opozycją.

W rosyjskich planach z przełomu 1767 i 1768 roku istniał związek pomiędzy zasugerowanym Solmsowi trójstronnym sojuszem a sygnalizowaną Repninowi prokrólewską konfederacją. Istotą owego związku był spodziewany konflikt z Turcją, przeciwko której można byłoby wykorzystać ewentualny sojusz, o czym pisał Solms relacjonując pomysły Panina. Propozycja złożona pruskiemu ambasadorowi, na co zwrócił uwagę B.W. Nosow, nasuwa skojarzenie z zamiarem Panina z 1764 roku wykorzystania sojuszu polsko-rosyjskiego do uczynienia z Rzeczypospolitej zaplecza dla rosyjskiej armii walczącej z Turcją, a nawet teatru wojny⁸. O przydatności Rzeczypospolitej nie stanowiła zatem jej siła militarna (ani w 1764 r., ani tym bardziej w 1768 r. nie było bowiem mowy o aukcji polskiego wojska), ale potencjał gospodarczy i strategiczne położenie. Polityczne unieczynnienie państwa polsko-litewskiego na sejmie repninowskim nie zmieniło tego stanu rzeczy, a tym samym nie zdezaktualizowało zasadniczych powodów, dla których powstał pomysł sojuszu.

W marcu 1768 roku osiągnąwszy sukces w Rzeczypospolitej w postaci traktatu gwarancyjnego Rosja jednak nie paliła się do natychmiastowego otwierania kolejnych negocjacji. Otrzymała zaś chwilę później wiadomość o wybuchu skierowanej przeciwko Rosji konfederacji barskiej przekreśliła ostatecznie wszelkie koncepcje upodmiotowienia czy tylko pewnego wzmocnienia Rzeczypospolitej w relacjach z Rosją i Prusami. Od wiosny do jesieni 1768 roku, tj. do wybuchu wojny z Turcją, w Petersburgu „zamrożono” politykę względem Rzeczypospolitej w nadziei na rozproszenie konfederacji, bądź samoczynne wypalenie się ruchu. Panin ufny w możliwości ambasadora Repnina nasłuchiwał wiadomości z Rzeczypospolitej, a Solms miał wrażenie, że dwór rosyjski zastygł w oczekiwaniu. W październiku 1768 roku, gdy wybuch wojny z Turcją był bardzo realny (wiadomość o wojnie dotarła do Petersburga dopiero na początku listopada) Panin powrócił raz jeszcze do pomysłu sojuszu z Rzecząpospolitą, ale już tylko rosyjskiego, wówczas też podjął namysł nad sposobami rozwiązania kryzysu wewnętrznego w Rzeczypospolitej – gdyż wybuch konfederacji barskiej niewątpliwie oznaczał kryzys – i wykorzystania jej potencjału w nadchodzącej wojnie.

I tak jesienią 1768 roku w Petersburgu chwycono się zasugerowanego przez wojewodę ruskiego Augusta Czartoryskiego pomysłu wydania przez Katarzynę

8 Борис Владимирович Носов, *op. cit.*, p. 244–246; Zofia Zielińska, *Polska w okowach*, p. 198.

II deklaracji „objaśniającej” gwarancję, co miałyby doprowadzić do uspokojenia antyrosyjskich nastrojów w Rzeczypospolitej i umożliwić przeprowadzenie pacyfikacji na spodziewanym sejmie nadzwyczajnym. Rozwinięty przez Panina pomysł zakładał ponowne podjęcie przez warszawski ośrodek władzy współpracy z Rosją, zerwanej wraz z nadejściem do Warszawy wiadomości o wybuchu wojny tureckiej. „Objaśnienie” miało być pierwszym krokiem do zorganizowania prorosyjskiej rekonfederacji (swoistego anty-Baru – wedle pomysłu zgłoszonego przez Repnina), która była niezbędnym elementem do odzyskania „suwerenności” przez partię prorosyjską, wobec istnienia generalnej konfederacji – barskiej. Przy czym strona rosyjska nie była gotowa na żadne realne ustępstwa w zakresie narzuconej na sejmie repninowskim gwarancji ustrojowej, a strona polska takich ustępstw oczekiwała⁹. Od października 1768 roku rosyjską politykę względem państwa polsko-litewskiego na rok zdominowała koncepcja „objaśnienia” w miejsce realnych ustępstw w zakresie gwarancji i równouprawnienia dysydentów oraz mierzenia się z żądaniem przywrócenia stanu prawnego z 1764 roku (tj. zniesienia całości ustawodawstwa sejmu repninowskiego), czego domagali się zarówno konfederaci barscy, jak i dwór warszawski.

Pod płaszczykiem tak zaprojektowanej w Petersburgu pacyfikacji Rzeczypospolitej kryła się jednak głębsza koncepcja. „Nasze położenie względem Turków – pisał Panin – wymaga teraz, żeby Polska wedle naszego namysłu była podzielona na dwie części, z których jedna współdziałałaby z nami reprezentując trzon narodu, a druga, złożona z przeciwników, służyłaby nam na różne sposoby, [a zwłaszcza] można by na jej rachunek prowadzić wojnę, ile się da”¹⁰. Pomysł zakładał więc pod pretekstem pacyfikacji pogłębienie podziałów wewnętrznych w Rzeczypospolitej, tak aby antyrosyjsko nastawieni przeciwnicy, zapewne konfederaci barscy, dostarczyli pretekstu do prowadzenia wojny na terytorium i kosztem Rzeczypospolitej. Tym samym trwanie konfederacji barskiej stało się okolicznością sprzyjającą, bo chaos w państwie polsko-litewskim dawał swobodę działania Rosji. Jednocześnie powstać miało stronnictwo prorosyjskie (zapewne w formie wspomnianej rekonfederacji), które by dawało złudzenie reprezentacji większości narodu (*корпус нации*) i działało zgodnie z rosyjskimi interesami. Owo współdziałanie z Rosją oznaczało przyłączenie się do wojny tureckiej po stronie Rosji, czyli zawarcie sojuszu. Celem zaś nadrzędnym całej operacji było zabezpieczenie tyłów armii rosyjskiej walczącej na froncie tureckim i stworzenie z polskiego terytorium logistycznego zaplecza działania dla wojsk Katarzyny II.

9 Władysław Konopczyński, *Konfederacja barska*, Warszawa: Volumen, 1991, p. 153–155.

10 „Положение наше с турками требует теперь, чтоб Польша в рассуждении нас разделена была на две части, из которых бы одна согласно действовала с нами и представляла корпус нации, а другая, состоя из противников, служила бы нам некоторыми способами и к самому произведению войны на счет ее сколько можно будет”, N. Panin do M. Repnina, 29 października / 9 listopada 1768 r., *SIRIO*, t. 87, p. 185–186.

Głównym partnerem do rozmów był nadal dwór warszawski, który prezentował nieprzejednane stanowisko. Dla tego Repninowi, wobec oporu króla i Czartoryskich domagających się realnych ustępstw, nie udało się przeforsować rosyjskiej koncepcji pacyfikacji. Przeprowadzenie pacyfikacji nie udało się także następcy Repnina – Michałowi Wołkońskiemu, który w trakcie misji w Warszawie (od lata 1769 r. do wiosny 1771 r.) potwierdził nie tylko diagnozę o nieprzejednaniu króla i Czartoryskich, ale dostarczył także rzekomych dowodów na próby prowadzenia przez dwór warszawski samodzielnej polityki zagranicznej za plecami Rosji (z perspektywy Petersburga oznaczało to zagrożenie wmieszania się państw trzecich w konflikt w Rzeczypospolitej; najbardziej obawiano się działania Francji, z której wpływami Rosja borykała się w Szwecji). Także Wołkońskiemu nie powiodło się tworzenie prokrólewskiej rekonfederacji, nie zdołał też utworzyć silnego opozycyjnego względem króla i Czartoryskich ośrodka, na którym – wobec oporu dworu warszawskiego – mogłaby oprzeć się rosyjska polityka. Na przestrzeni 1769 roku w Petersburgu stopniowo tracono złudzenia, że w Rzeczypospolitej znajdzie się jakiegokolwiek zaplecze dla rosyjskiej polityki. Pomijam tu wojskowe aspekty walki z konfederatami; dość stwierdzić, że rok 1769 i tu nie przyniósł sukcesów Rosji. „Nie spodziewano się tutaj tak stałego sprzeciwu ze strony Polaków, nie przygotowano się na taki scenariusz [tu możliwe także tłumaczenie: nie przygotowano środków zaradczych]” – napisał na samym początku 1770 roku Solms, diagnozując nastroje panujące w rosyjskiej stolicy w odniesieniu do sytuacji w Rzeczypospolitej na przełomie 1769 i 1770 roku¹¹. Widać zatem, jak na przestrzeni półtora roku (od wczesnej wiosny 1768 do schyłku 1769 r.) zmieniły się nastroje w Petersburgu w odniesieniu do spraw polskich: od euforii zwycięstwa u schyłku sejmiku 1767–1768, do pełnej bezradności. Zacytowana opinia Solmsa, wnikliwego obserwatora rosyjskiej sceny politycznej, pokazuje pewien szerszy problem, a mianowicie brak elastyczności rosyjskich elit władzy, które nie tylko nie spodziewały się oporu, ale i nie były w stanie nań zareagować w sposób, który umożliwiłby skuteczne odzyskanie poczucia kontroli nad Rzeczpospolitą. Przy czym trzeba dodać, że sytuację komplikowała trwająca wojna z Turcją i toczący się od jesieni 1768 do początku 1770 roku głęboki kryzys rosyjskiej dominacji w Szwecji, gdzie – za sprawą młodego następcy tronu, przyszłego króla Gustawa III – przewagę zyskiwać zaczęły wpływy francuskie¹².

W momencie, w którym wydawało się, że rosyjska polityka zagraniczna (zwłaszcza w odniesieniu do państwa polsko-litewskiego) znalazła się w głębokim

11 „on ne s'est pas attendu ici à une opposition aussi constante de la part des Polonais, on ne s'est point préparé à des mesures de conséquence”, V. Solms do Fryderyka II, 5/16 stycznia 1770 r., GStAPK, 1 HA, Rep. 96, 57D, nr 589.

12 Zbigniew Anusik, Między Rosją i Francją. Zarys dziejów wewnętrznych i polityki zagranicznej Szwecji w latach 1751–1772, in: *Przegląd Nauk Historycznych*, 2002, R. 1, nr 2, p. 46–51.

kryzysie (niewątpliwie najgłębszym od początków panowania Stanisława Augusta), jesienią 1769 roku sformułowano nowe pomysły na pacyfikację Rzeczypospolitej. Katarzyna II i jej doradcy doszli do przekonania o nieskuteczności dotychczasowych działań i konieczności dokonania przełomu w polityce względem Rzeczypospolitej¹³. W listopadzie 1769 roku wraz z zapowiedzią zasadniczej zmiany w polityce względem Rzeczypospolitej, po raz pierwszy zdecydowano się na ustępstwo – ograniczenie udziału innowierców w legislacji oraz ostatecznie zrezygnowano z pomysłów czynnego zaangażowania Rzeczypospolitej po stronie Rosji w wojnie z Turcją. Porzucono wreszcie pomysł sojuszu. Ponadto poinformowano ambasadora w Warszawie o zerwaniu z Czartoryskimi. Na przestrzeni roku, od jesieni 1768 do jesieni 1769 roku, Petersburg przeszedł zatem od przekonania, że Czartoryscy są jedyną partią, z którą można współpracować, do konkluzji, że stanowią oni główną przeszkodę na drodze do pacyfikacji Rzeczypospolitej wedle rosyjskiego scenariusza, a więc są największym zagrożeniem dla rosyjskich interesów w państwie polsko-litewskim. Oznaczało to, że zakończył się trwający od 1764 roku okres, gdy Rosja stawiała na jedną partię, która miała pełnić rolę stronnictwa prorosyjskiego.

Krystalizował się także pogląd na rolę, którą odegrać miał Stanisław August. W Petersburgu dostrzeżono bowiem drobne różnice w postawie Stanisława Augusta i przywódców Familii. Dawały one Rosji nadzieję, że nastawiony koncyliacyjnie monarcha – już bez wsparcia Familii – podejmie współpracę z ambasadorem. Gdyby się tak nie stało rozważano możliwość detronizacji, ale myśl tę szybko zarzucono (przeważały względy prestiżowe – Stanisław August był wszak rosyjskim nominatem oraz względy praktyczne – sprzeciw Prus). W Petersburgu zdecydowano więc, iż utrzymywany na tronie niezależnie od własnej postawy, zastraszony, ograniczony w swoich prerogatywach, pozbawiony politycznego zaplecza Familii, król zostanie odsunięty od decydowania o sprawach państwa i otoczony nową zależną tylko od ambasadora partią prorosyjską. Słaby król miał się zatem stać rosyjską marionetką na usługach ambasadora i opozycji. I tak nakreślonej wizji Rosja będzie się trzymać aż do marca 1773 roku, gdy Czartoryscy ostatecznie odsunęli się od króla, a na skutek twardej postawy władcy przed sejmem rozbiorowym Rosja zdecydowała się na współpracę ze Stanisławem Augustem widząc w nim jedyną obliczalną siłę na polskiej scenie politycznej¹⁴. Jednocześnie już u schyłku 1770 roku w Petersburgu wyraźnie wyartykułowano zalecenie wzmocnienia opozycji antykrólewskiej, która po 1773 roku – obok monarchy – stała się jedną z dwóch

13 Dorota Dukwicz, Czy konfederacja barska była przyczyną pierwszego rozbioru Polski? (Rosja wobec Rzeczypospolitej w latach 1769–1771), in: *Konfederacja barska. Jej konteksty i tradycje*, red. Anna Buchmann, Adam Danilczyk, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2010, p. 106.

14 Dorota Dukwicz, Ambasador Otto Magnus von Stackelberg wobec króla Stanisława Augusta w przededniu sejmku rozbiorowego 1773–1775, in: *Wiek Oświecenia*, 1999, nr 15, p. 95–108.

sił, pomiędzy którymi nowy rosyjski ambasador rozgrywał scenę polityczną w Rzeczypospolitej. Widać zatem, że wskutek decyzji podjętych na przełomie 1769 i 1770 roku powoli system rosyjskiej dominacji w Rzeczypospolitej zaczął ewoluować w kierunku tego, co w historiografii dla okresu po 1776 roku określa się mianem prokonsulatu, z silną pozycją ambasadora raz po raz przechylającego równowagę już to na stronę króla, już to opozycji¹⁵.

Zaplanowana na przełomie 1769 i 1770 roku taktyka przyniosła pewien wymierny skutek. Przez rok monarcha był poddawany bardzo dużej presji (łącznie z groźbą rozbioru¹⁶), która ostatecznie zaowocowała tym, że w maju 1771 roku za plecami Czartoryskich podjął współpracę z kolejnym rosyjskim ambasadorem posłanym do Warszawy – Kacprem Saldernem. Ponownie też skierował wojska Rzeczypospolitej do walki z konfederatami barskimi i poddał je pod rosyjskie dowództwo, legalizując tym samym rosyjskie operacje wojskowe na terenie Rzeczypospolitej¹⁷.

Wracając do kwestii wspomnianego wyżej przełomu w polskiej polityce Rosji, trzeba stwierdzić, że po uzyskaniu pewności, iż wraz z zakończeniem w styczniu 1770 roku nadzwyczajnego riksdagu sytuacja w Szwecji ustabilizowała się, a Turcja gotowa jest do rozpoczęcia rozmów pokojowych (pierwszy taki sygnał, wysłany przed rozpoczęciem kampanii wojennej 1770 r. napłynął do Petersburga w maju, a potwierdzenie uzyskano we wrześniu tegoż roku po serii letnich zwycięstw wojsk rosyjskich) Rosja ujawniła Prusom (po raz pierwszy we wrześniu 1770 r.¹⁸) zamiar złamania gwarancji udzielonych Rzeczypospolitej w 1768 roku i skorzystania z pomocy Berlina przy wojskowej pacyfikacji konfederacji barskiej. Od czasu tajnej rosyjsko-pruskiej konwencji z 1767 roku oznaczało to, że Prusy zostaną za to wynagrodzone polskim terytorium, a rezygnacja z gwarancji terytorialnej otwierała pole do szerokich nabytków terytorialnych, o które Fryderyk II upominał się od początku 1769 roku (m.in. w tzw. planie Lynara). Ponadto ujawniono także zamiar narzucenia Rzeczypospolitej nowego ładu prawnego. Wstępne założenia owego ładu wypracowano w bezpośrednich rozmowach rosyjsko-pruskich u schyłku 1770 roku. Za cenę udziału w rozbiórce państw niemieckich Rosja zagwarantowała sobie decyzję o sprawach wewnętrznych Rzeczypospolitej, a zwłaszcza

15 Por. Jerzy Michalski, Zmierzch prokonsulatu Stackelberga, in: Idem, *Studia historyczne z XVIII i XIX wieku*, red. Zofia Zielińska, Wojciech Kriegseisen, Warszawa: Wydawnictwo Stentor, 2007, t. 1, p. 449–499.

16 Zofia Zielińska [komentarz do listu Stanisława Augusta do Katarzyny II, 6 marca 1771], in: *Correspondance de Stanislas-Auguste avec Catherine II et ses plus proches collaborateurs (1764–1796)*, wyd. Zofia Zielińska, Kraków: Wydawnictwo Arcana, 2015, p. 240–242.

17 Władysław Konopczyński, *op. cit.*, p. 504–505.

18 Albert Sorel, *Kwestia wschodnia w XVIII wieku. Pierwszy podział Polski i traktat kajnardzijski*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981, p. 107, 116; Adolf Beer, *Die erste Theilung Polens*, Wien: Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, 1873, t. 1, p. 314–315; Isabel de Madariaga, *Russia in the Age of Catherine the Great*, London: Phoenix, 2003, p. 208–211, 220.

jej nowym kształcie ustrojowym (którego wprowadzanie trwało aż do 1776 r.) i zachowała dla siebie pozycję mocarstwa dominującego. Rosja skutecznie zablokowała wszelkie pruskie i austriackie próby ograniczenia swobody decydowania o sprawach Rzeczypospolitej. Zrezygnowała też ostatecznie z forsowania tzw. sprawy dysydenckiej, pozostawiając – ze względów prestiżowych – pewne resztki uprawnień politycznych dla innowierców w Rzeczypospolitej.

Przy okazji warto dodać, że dopiero od schyłku 1770 roku wraz ze zmianą planów względem Rzeczypospolitej, wśród doraźnych celów Petersburga na plan pierwszy wysunęła się kwestia zwalczania konfederacji barskiej, która w istocie była jedyną siłą zdolną do zbrojnego przeciwstawienia się podziałowi kraju¹⁹. Od momentu wybuchu wojny z Turcją, aż do uzyskania pewności, że Porta gotowa jest do przystąpienia do rozmów pokojowych trwanie konfederacji barskiej – o czym wspomniałam – uważane było przez Rosję za okoliczność sprzyjającą z militarnego punktu widzenia²⁰. Pozwalało bowiem na swobodne operowanie wojsk rosyjskich na terenach Rzeczypospolitej i tym samym zabezpieczanie tyłów głównej armii prowadzącej działania na Bałkanach. Przy okazji ostatecznie zarzucono pomysł rekonfederacji – czymś bowiem innym miała być mała konfederacja, która posłużyła do ratyfikacji rozbioru przez stronę polsko-litewską.

Podobnie jak sytuacja z 1764 roku, ta z okresu konfederacji barskiej dowodzi, że w rosyjskiej polityce pomysły o przymierzu z Rzeczpospolitą kiełkowały długo, a rozwiewały się dość łatwo. Załamanie rosyjskiej dominacji po sejmie repninowskim przyniosło kryzys polityki rosyjskiej wobec Rzeczypospolitej, a działa się to w momencie, gdy Rosja zmagala się z Turcją i kryzysem swej dominacji w Szwecji. Dopiero gdy rosyjskie elity władzy przyjęły do wiadomości, że dotychczasowe działania pozostają bezskuteczne i zdołały przeformułować doraźne priorytety, a sytuacja międzynarodowa się wyklarowała, Rosji udało się ten kryzys zażegnać, ale kosztem wzmocnienia Prus i Austrii poprzez ich udział w rozbiorze. To była lekcja, która nauczyła rosyjskie kręgi decyzyjne reagować bardziej elastycznie, co będzie widać na sejmie rozbiorowym i potem w epoce Sejmu Wielkiego.

Źródła drukowane i literatura

Correspondance de Stanislas-Auguste avec Catherine II et ses plus proches collaborateurs (1764–1796), wyd. Zofia Zielińska, Kraków: Wydawnictwo Arcana, 2015.

Сборник Императорского Русского Исторического Общества, Санкт-Петербург: в университетской типографии, 1893, т. 87.

19 Dorota Dukwicz, Czy konfederacja barska była przyczyną pierwszego rozbioru Polski?, p. 112, 116.

20 Николай Дмитриевич Чечулин, *Внешняя политика России в начале царствования Екатерины II. 1762–1774*, Санкт-Петербург: тип. Гл. упр. делов, 1896, p. 300–304.

- Anusik Zbigniew, Między Rosją i Francją. Zarys dziejów wewnętrznych i polityki zagranicznej Szwecji w latach 1751–1772, in: *Przegląd Nauk Historycznych. Rocznik 1*, 2002, nr 2, p. 33–69.
- Beer Adolf, *Die erste Theilung Polens*, Wien: Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, 1873, t. 1.
- Dukwicz Dorota, *Na drodze do pierwszego rozbioru. Rosja i Prusy wobec Rzeczypospolitej w latach 1768–1771*, Warszawa: Instytut Historii PAN, 2022.
- Dukwicz Dorota, Ambasador Otto Magnus von Stackelberg wobec króla Stanisława Augusta w przededniu sejmu rozbiorowego 1773–1775, in: *Wiek Oświecenia*, 1999, t. 15, p. 95–108.
- Dukwicz Dorota, Czy konfederacja barska była przyczyną pierwszego rozbioru Polski? (Rosja wobec Rzeczypospolitej w latach 1769–1771), in: *Konfederacja barska. Jej konteksty i tradycje*, red. Anna Buchmann, Adam Danilczyk, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2010, p. 103–116.
- Konopczyński Władysław, *Konfederacja barska*, Warszawa: Volumen, 1991, t. 1–2.
- Łukowski George Tadeusz, *The Szlachta and the Confederacy of Radom, 1764–1767/68: a Study of the Polish Nobility*, Roma: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1977.
- Madariaga Isabel de, *Russia in the Age of Catherine the Great*, London: Phoenix, 2003.
- Michalski Jerzy, *Studia historyczne z XVIII i XIX wieku*, red. Zofia Zielińska, Wojciech Kriegseisen, Warszawa: Wydawnictwo Stentor, 2007.
- Sorel Albert, *Kwestia wschodnia w XVIII wieku. Pierwszy podział Polski i traktat kajnardzijski*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981.
- Zielińska Zofia, *Polska w okowach „Systemu Północnego” 1763–1766*, Kraków: Wydawnictwo Arca-na, 2010.
- Носов Борис Владимирович, *Установление российского господства в Речи Посполитой. 1756–1768 гг.*, Москва: Индрик, 2004.
- Чечулин Николай Дмитриевич, *Внешняя политика России в начале царствования Екатерины II. 1762–1774*, Санкт-Петербург: тип. Гл. упр. уделов, 1896.

DOROTA DUKWICZ – historyk pracujący w Instytucie Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk; specjalizuje się w historii politycznej XVIII w., ze szczególnym uwzględnieniem relacji Rzeczypospolitej z Rosją i Prusami.

E-mail: ddukwicz@ihpan.edu.pl

ORCID: 0000-0002-1135-589X

RUSIJOS DOMINAVIMO RESPUBLIKOJE SISTEMOS POKYČIAI XVIII A. 7–8-OJO DEŠIMTMEČIŲ SANDŪROJE

DOROTA DUKWICZ

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio istorijos institutas

Stanislovo Augusto valdymo metai – tai beveik nuolatinio Rusijos imperijos viešpatavimo Abiejų Tautų Respublikoje laikotarpis. Tačiau po 1764 m. įvykusių valdovo rinkimų Rusijos dominavimas patyrė du lūžio momentus: 1767–1768 m. Seimą, pavadintą imperatorės Jekaterinos II pasiuntinio Respublikoje Nikolajaus Repnino vardu, bei 1788–1792 m. Seimą, į istoriją įėjusį Didžiojo, arba Ketverių metų, seimo vardu.

Vadinamasis „Repnino seimas“ buvo giliausio Rusijos kišimosi į Respublikos vidaus reikalus laikotarpis, kai atrodė, kad praėjus ketveriems metams po Stanislovo Augusto karūnavimo Rusijai pagaliau pavyko įtvirtinti savo dominavimą: prastumti vadinamąją „disidentų bylą“, įtvirtinti Rusijos reikalaujamą politinę ir religinę nekatalikų bajorų lygybę, taip pat visoms sisteminiams Abiejų Tautų Respublikos silpnybėms suteikti neliečiamų kardinalių teisių formą, prie garantijų pridedant formalų įsipareigojimą ginti Lenkijos ir Lietuvos valstybės teritorinį neliečiamumą.

Straipsnyje analizuojami Rusijos dominavimo Respublikoje sistemos pokyčiai XVIII a. 7–8-ojo dešimtmečių sandūroje bei atskleidžiama, kad Rusijos imperijos dominavimo Abiejų Tautų Respublikoje žlugimas po vadinamojo „Repnino seimo“ sukėlė Rusijos politikos Abiejų Tautų Respublikos atžvilgiu krizę. Tai įvyko tuo metu, kai Rusija kovojo su Turkija ir patyrė sunkumų, siekdama išlaikyti savo dominavimą Švedijoje. Tik pasikeitus tarptautinei situacijai ir Rusijos valdžios elitui supratus, jog ankstesnė Rusijos imperijos politika Respublikoje yra neveiksminga, bei iš naujo suformulavus trumpalaikius prioritetus, imperijai pavyko įveikti dominavimo Respublikoje krizę, tačiau tai įvyko tik sustiprėjus Prūsijai ir Austrijai pirmojo padalijimo metu atplėšus Respublikos teritorijas. Rusijos imperijai tai buvo pamoka, išmokiusi sprendimus priimančius imperijos sluoksnius reaguoti lanksčiau, ir tai bus matoma ne tik Varšuvos Seimo, įtvirtinusio pirmąjį padalijimą, metu, bet ir vėliau – Ketverių metų seimo (1788–1792) epochoje.

Reikšminiai žodžiai: Abiejų Tautų Respublika, Rusija, dominavimas, Baro konfederacija, Abiejų Tautų Respublikos padalijimas.